

Biuletyn

Centrum Studiów Migracyjnych
Uniwersytetu Łódzkiego

nr 1 (21), maj 2024

Drodzy Czytelnicy,

w ostatnich latach Polska doświadcza silnych procesów depopulacyjnych. Trwałe zmniejszanie się liczby mieszkańców nie dotyczy tylko regionów peryferyjnych uchodzących za obszary charakteryzujące się względnie niskim rozwojem ekonomicznym, lecz również miast małych, średnich i dużych. Dotyczy to m.in. województwa śląskiego. Jednocześnie do tego regionu, podobnie jak i do całego kraju, nasila się imigracja zarobkowa. W niniejszym numerze Biuletynu Centrum Studiów Migracyjnych UŁ Dorota Kałuża-Kopias zastanawia się, czy przyjazdy cudzoziemców do pracy mogą zrównoważyć niekorzystne dla śląskiego rynku pracy procesy wyludniania się.

Na łamach Biuletynu publikujemy najnowsze analizy, komunikaty z badań oraz komentarze do bieżących wydarzeń migracyjnych w Polsce i na świecie. Osoby zainteresowane publikowaniem w Biuletynie zachęcamy do kontaktu: csm@uni.lodz.pl

Życzymy ciekawej lektury!

**CENTRUM
STUDIÓW
MIGRACYJNYCH**
Uniwersytet Łódzki

ul. Rewolucji 1905 r. 41/43
pok. C-025, 90-214 Łódź
www.csm.uni.lodz.pl
email: csm@uni.lodz.pl

Dorota Kałuża-Kopias

Depopulacja i kurczenie się zasobów pracy a napływ imigrantów zarobkowych z Ukrainy – przykład województwa śląskiego¹

Wprowadzenie

Polska jest krajem, który doświadcza i w perspektywie kolejnych dekad doświadczać będzie depopulacji. Głównym, ekonomicznym zagrożeniem silnie powiązanim ze spadkiem liczby ludności są zmiany w wielkości zasobów pracy, które przekładają się na niedobory pracowników oraz idące w ślad za tym skutki, m.in. obniżenie się atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej danego obszaru (Szukalski 2019; Śleszyński 2018).

Wyludnianie się jest zróżnicowanie przestrzennie. W przypadku województw opolskiego, świętokrzyskiego, łódzkiego i śląskiego proces depopulacji obserwujemy już od wielu lat. Zjawisko to dotyczy zaczęło – oprócz większości peryferyjnych obszarów wiejskich – miast małych i średnich, jak również, niektórych dużych (Katowice) i wielkich (Łódź) (Wyszkowska, Wyszkowski 2023; Szukalski 2017). Jednocześnie, od kilku lat widoczna jest wysoka dynamika wzrostu liczby cudzoziemców z krajów Europy Wschodniej, głównie z Ukrainy, podejmujących pracę w Polsce do – w zasadzie – wszystkich województw, jak też dywersyfikację przestrzenną miejsc podejmowania przez nich pracy (Brzózka, Sowa 2016; Chmielewska i in. 2018; Gońda 2021; Kałuża-Kopias 2023).

W świetle zaistniałych procesów wydaje się zasadne pytanie, czy imigranci zarobkowi z Ukrainy stanowią uzupełnienie niedoborów pracowników w regionach charakteryzujących się depopulacją, a co za tym idzie kurczeniem zasobów pracy? Sprawdźmy zatem zależności pomiędzy depopulacją a liczbą oświadczeń o zamiarze zatrudnienia obywateli ukraińskich² na poziomie lokalnym (powiatów) na przykładzie województwa śląskiego.

Depopulacja i imigracja zarobkowa z Ukrainy

Porównując dwa ostatnie spisy powszechne (z 2011 i 2021 r.), widzimy, że największe ubytki liczby ludności dotyczyły województw, które od przynajmniej dwóch dekad odnotowują zarówno ujemny przyrost naturalny, jak i migracyjny. Jednym z nich jest województwo śląskie. W przypadku tego województwa liczba jego mieszkańców skurczyła się w okresie pomiędzy spisami o blisko 5%. Do powiatów charakteryzujących się wzrostem liczby mieszkańców w ostatniej dekadzie należały jednostki „okołowielkomiejskie”, tj. mikołowski, bieruńsko-łędziński, wchodzące w obszar metropolitalny Katowic, czy powiat bielski będący suburiami dla Bielsko-Białej. Wśród najbardziej depopulacyjnych powiatów były

¹ Niniejszy tekst powstał w ramach projektu „Polityki władz samorządowych województw łódzkiego i śląskiego wobec imigracji”, który finansowany jest przez Narodowe Centrum Nauki na lata 2021–2024 (nr UMO-2020/39/D/HS5/03186). Więcej informacji o projekcie: <https://www.csm.uni.lodz.pl/projekty>

² Należy mieć na uwadze, że oświadczenia o zamiarze powierzenia zatrudnienia stanowią jedynie deklarację woli, co oznacza, że liczba zarejestrowanych oświadczeń nie jest równoznaczna z liczbą rzeczywiście pracujących cudzoziemców.

zaś: Bytom, Zabrze i Świętochłowice, miasta związane z przemysłem górniczym i hutniczym (zob. tab. 1). W przypadku każdej z tych jednostek liczba ludności w 2021 r. była mniejsza o około 13%.

Procesowi depopulacji towarzyszy z jednej strony zmniejszanie się liczby ludzi młodych, z drugiej zaś – szybki wzrost liczby osób starszych. W konsekwencji dochodzi do zmniejszania się liczby osób w wieku produkcyjnym (18-59K/64M), a spadek ten na ogół przebiega bardziej dynamicznie niż zmiana liczby ludności ogółem (Szukalski 2017).

W okresie między ostatnimi dwoma spisami powszechnymi w województwie śląskim szybciej niż ludności ogółem ubywało osób w wieku produkcyjnym. Ubytek osób w wieku produkcyjnym wystąpił we wszystkich powiatach województwa. Najmniejsze ubytki potencjalnych zasobów pracy odnotowały powiaty cechujące się przyrostem liczby ludności między 2011 a 2021 r. W powiatach bielskim, bieruńsko-lędzińskim i mikołowskim ubytek osób w wieku produkcyjnym nie przekraczał 6%, w Sosnowcu, Bytomiu czy Zabrzu wyniósł około 20%, a w Świętochłowicach już 23% (tab. 1).

Prognozy demograficzne jednoznacznie wskazują (zob. tab. 1), że proces depopulacji w regionie ulegnie pogłębieniu, natomiast w sposób szczególny dotknie on te powiaty, w których ubytek ludności obserwowany jest już od wielu lat. Według ostatniej prognozy GUS (2023) w 2060 r. województwo śląskie będzie liczyło o 25% mniej mieszkańców niż w 2022 r., a największe ubytki liczby

Tab. 1 Ludność według województw w 2021 i 2060 r.

powiat	ogółem	wiek produkcyjny (18-59K/64M)	ogółem	wiek produkcyjny (18-59K/64M)
	2021		prognoza na rok 2060	
	2011=100		2021=100	
będziński	96,8	86,0	75,9	63,3
bielski	105,3	96,3	95,8	81,2
cieszyński	100,4	91,5	83,7	70,0
częstochoowski	97,9	90,9	78,0	62,4
gliwicki	98,8	90,7	82,5	67,4
kłobucki	97,1	91,6	73,9	59,1
lubliniecki	98,1	91,5	78,8	62,7
mikołowski	105,5	95,9	96,3	81,0
myszkowski	95,9	86,7	72,6	58,2
pszczyński	103,0	94,4	87,1	71,5
raciborski	92,3	84,7	71,5	55,2
rybnicki	101,1	93,0	87,1	71,7
tarnogórski	100,6	91,6	88,6	72,8
bieruńsko-lędziński	103,0	93,5	88,4	72,2
wodzisławski	96,5	89,1	76,7	62,7
zawierciański	93,2	83,7	67,8	54,8
żywiecki	98,3	93,0	81,0	65,6
Bielsko-Biała	96,9	86,1	71,8	59,4
Bytom	86,6	80,8	64,3	50,1
Chorzów	93,3	88,8	73,4	59,5
Częstochowa	90,0	78,8	60,0	48,1
Dąbrowa Górnicza	92,9	78,4	63,3	50,9
Gliwice	92,8	82,8	68,3	55,5
Jastrzębie-Zdrój	92,0	85,0	59,1	47,1
Jaworzno	93,9	84,9	66,3	52,2
Katowice	91,9	84,2	71,7	59,0
Mysłowice	96,2	86,5	79,7	65,6
Piekary Śląskie	91,5	82,4	69,3	56,7
Ruda Śląska	93,9	85,2	69,4	56,1
Rybnik	94,9	85,3	69,4	56,1
Siemianowice Śląskie	92,2	82,6	69,0	55,3
Sosnowiec	89,5	76,5	59,0	47,5
Świętochłowice	87,5	79,6	66,4	53,8
Tychy	96,5	81,5	72,0	60,1
Zabrze	87,4	80,4	63,1	49,1
Żory	99,6	83,3	87,9	77,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL 2024

mieszkańców, przekraczające 30% będą dotyczyły siedmiu miast na prawach powiatu związanych z przemysłem wydobywczym (Bytom, Dąbrowa Górnicza, Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno, Sosnowiec, Zabrze).

Zachodzące obecnie i w przyszłości zmiany liczby ludności będą oddziaływać na sytuację na regionalnych rynkach pracy. Sprawdźmy zatem, czy w przypadku regionów depopulacyjnych niedobory pracowników na lokalnych rynkach pracy mogą być uzupełnione imigrantami zarobkowymi z Ukrainy? Aby odpowiedzieć na to pytanie, spójrzmy, jak w ostatnich latach wyglądały migracje zarobkowe obywateli Ukrainy do regionu śląskiego.

Pomimo znacznych ubytków ludności rodzimej województwo śląskie doświadczyło w ostatniej dekadzie wzmożonej imigracji zarobkowej. W latach 2019-2021 w niektórych powiatach widoczny był dynamiczny wzrost liczby zezwoleń wydawanych w tzw. uproszczonej procedurze, tj. oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom (od 2018 r. o powierzeniu pracy)³.

Przyjrzyjmy się, jak wygląda przestrzenny rozkład miejsc pracy Ukraińców na podstawie oświadczeń (zob. rys. 1)⁴. Dane o zarejestrowanych oświadczeniach pokazują różnice w natężeniu liczby wydawanych oświadczeń Ukraińcom w danych powiatach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W latach 2019-2021 najczęściej średniorocznie (ponad 70) oświadczeń w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wydanych było w miastach Ruda Śląska, Tychy oraz Gliwice, zaś najmniej w miastach Bytom (6), Piekary Śląskie (niespełna 4) i Świętochłowice (3).

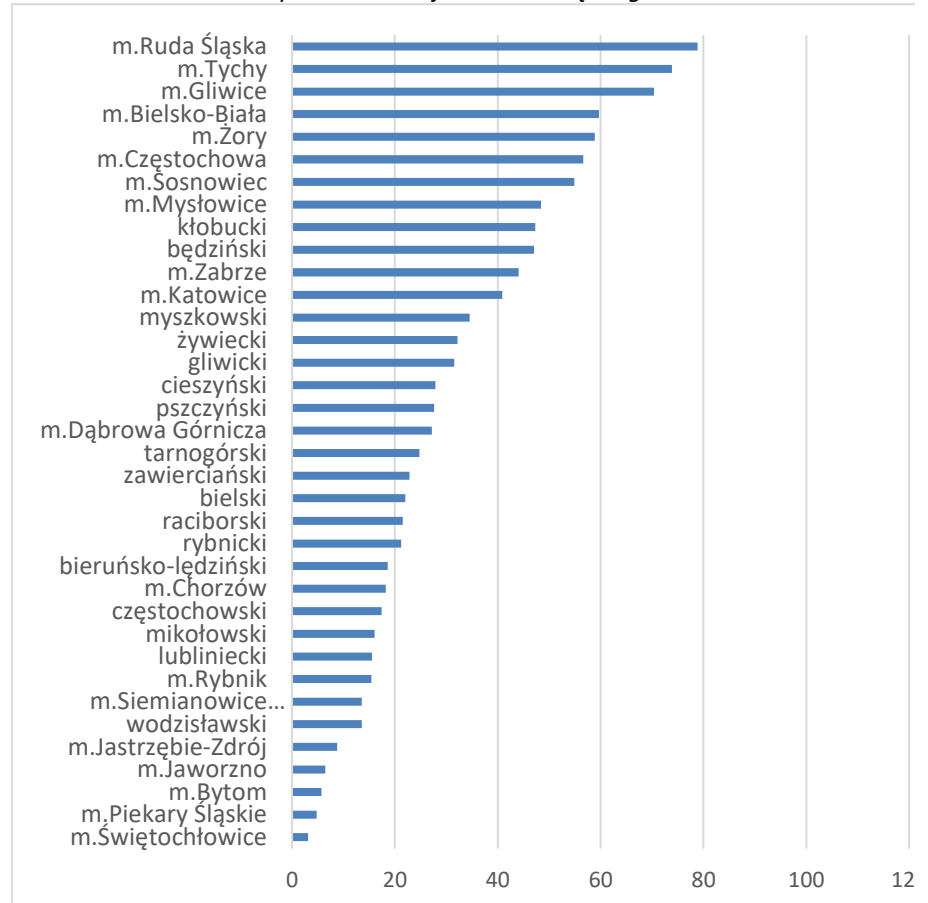
Powiaty charakteryzujące się ponadprzeciętnym ubytkiem osób w wieku produkcyjnym (18-59K/64M), charakteryzowały się na ogół wyższym natężeniem liczby wydawanych oświadczeń, jednocześnie wiele z nich wchodziło w skład Katowickiej

Specjalnej Strefy Ekonomicznej, w których zlokalizowane są firmy z udziałem kapitału zachodniego, takie jak fabryki Opel, FCA (dawniej Fiat), NGK Ceramics, Roca czy Guardian.

Relacja między depopulacją i imigracją zarobkową

Sprawdźmy zatem, czy występuje statystyczny związek między depopulacją a napływem imigrantów zarobkowych z Ukrainy do poszczególnych powiatów w województwie śląskim. Do analizy przestrzennego zróżnicowania poziomu depopulacji powiatów, posłużono się taksonomicznym wskaźnikiem odległości euklidesowej (OE) (Tokarski, Jabłoński 2010), który oparty został o dwie zmienne:

Rys. 1 Średnie natężenie liczby wydawanych oświadczeń Ukraińcom w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w powiatach województwa śląskiego w latach 2019-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z WPSZ 2024

³ Oficjalnie dane o wydanych oświadczeniach w układzie powiatowym dostępne są od 2019 r.

⁴ Średnia liczba wydanych oświadczeń w latach 2019-2021

- 1) zmianę liczby ludności ogółem pomiędzy ostatnimi dwoma spisami powszechnymi, wyrażoną indeksem (1):

$$i = \frac{L_{t1}}{L_{t0}} \quad (1)$$

gdzie:

L- liczba ludności

t_0 – Spis Ludności i Mieszkań 2011

t_1 – Spis Ludności i Mieszkań 2021

- 2) zmianę udziału liczby ludności w wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lata) do liczby ludności w wieku produkcyjnym (18-59K/64M) pomiędzy ostatnimi dwoma spisami powszechnymi, wyrażoną indeksem (2):

$$i = \frac{\frac{L_{18-44,t1}}{L_{59K-64M,t1}}}{\frac{L_{18-44,t0}}{L_{59K-64M,t0}}} \quad (2)$$

gdzie:

$L_{18-44,t1}$ - liczba ludności w wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lata)

$L_{59K-64M,t1}$ - liczba ludności wieku produkcyjnym (18-59K/64M)

Można założyć, że w przypadku analizowanego województwa depopulacja i w jej konsekwencji kurczenie się potencjalnych zasobów pracy, zwłaszcza ubytek najbardziej mobilnych młodych osób, , pociąga za sobą spadek skłonności przedsiębiorców do inwestowania w regionie. W rezultacie ma to negatywny wpływ na rozwój lokalnej gospodarki. Szansą na złagodzenie konsekwencji depopulacji może być zachęcenie do podjęcia pracy w regionie imigrantów za wschodniej granicy.

Dlatego też zmienne 1 i 2 potraktowane zostały jako destymulanty rozwoju demograficznego powiatów (3):

$$S_i = \frac{1}{x_{ij}}; \quad (3)$$

gdzie:

x_{ij} – wartość zmiennej dla i -tego powiatu.

Po zamianie destymulantów na stymulanty zostały one poddane procesowi normalizacji zgodnie z poniższą procedurą (4).

$$Z_i = \frac{S_i}{\max x_{ij}}; \quad (4)$$

gdzie:

Z_i – znormalizowane wartości zmiennej dla i -tego powiatu.

Dysponując znormalizowanymi wartościami zmiennych, obliczono wskaźnik przedstawiający przestrzenne zróżnicowanie poziomu depopulacji oparty na odległości w przestrzeni euklidesowej:

$$OE = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^m (1-S_i)^2}{m}}; \quad (5)$$

gdzie:

m – liczba stymulant.

Wskaźnik odległości euklidesowej (OE) przyjmuje wartości z przedziału [0; 1] i mierzy odległości w przestrzeni euklidesowej i -tego powiatu od hipotetycznego powiatu (wzorca), tj. takiego, który charakteryzowałby się maksymalną wartością każdej z badanych stymulant. Im wyższa jest wartość wskaźnika OE, tym większe są problemy depopulacyjne danego powiatu.

W kolejnym kroku sprawdzono, czy występuje związek między wskaźnikiem OE a średnią liczbą wydawanych oświadczeń (w latach 2019-2021) Ukraińcom w poszczególnych powiatach. Ze względu na różny potencjał demograficzny badanych jednostek administracyjnych liczba zarejestrowanych w nich oświadczeń została przeliczona na 1000 mieszkańców. Do analizy został zastosowany współczynnik korelacji Pearsona.

Przestrzenne zróżnicowanie wartości wskaźników taksonomicznych opartych na odległości w przestrzeni euklidesowej obliczone dla powiatów województwa śląskiego wskazują, iż w zdecydowanie najlepszej sytuacji demograficznej znajdowały się powiaty pszczyński, bieruńsko-lędziński i rybnicki, zaś wśród powiatów charakteryzujących się największymi problemami demograficznymi znalazła się stolica regionu Katowice oraz miasta Sosnowiec, Częstochowa, Bielsko-Biała i Dąbrowa Górnicza (zob. rys. 2).

Za pomocą współczynnika korelacji Pearsona sprawdzono, czy występuje związek między sytuacją demograficzną, wyrażoną wskaźnikiem OE, a średnią liczbą wydanych oświadczeń obywatelom Ukrainy

w danych powiatów województwa śląskiego. Uzyskane wyniki wskazują na istotny statystycznie związek ($\alpha=0,05$) między poziomem depopulacji, wyrażonym taksonomicznym wskaźnikiem odległości euklidesowej, a liczbą zarejestrowanych oświadczeń dla Ukraińców w przeliczeniu na 1000 mieszkańców powiatu. Wartość otrzymanego współczynnika korelacji wskazuje na umiarkowaną dodatnią zależność, która wynosi 0,368. Oznacza to, że powiaty o większym stopniu depopulacji charakteryzowały się na ogół wyższym natężeniem liczby wydawanych oświadczeń.

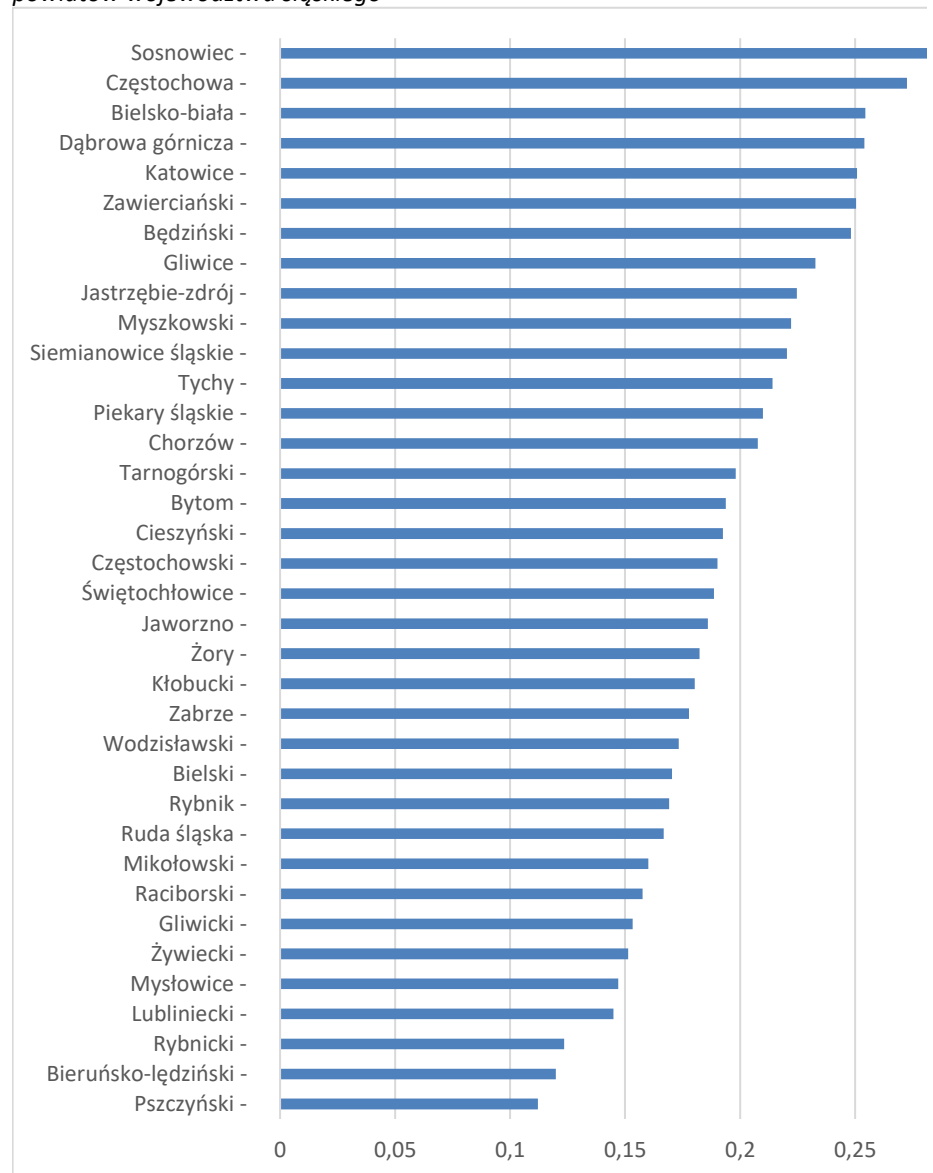
Wnioski

Otrzymane wyniki potwierdziły związek między depopulacją a przyjazdami Ukraińców do pracy w województwie śląskim. Można jednak stwierdzić, że nie sama depopulacja jest czynnikiem przyciągania imigrantów zarobkowych w ramach uproszczonej procedury do regionu, a głównie ubytek ludności w wieku produkcyjnym oraz czynniki ekonomiczne związane głównie z rynkiem pracy.

W przypadku województwa śląskiego ubytek naturalny i odpływ mieszkańców do ościennych województw stanowi jedną z głównych barier dla rozwoju regionalnego rynku pracy. Część firm uzupełnia luki pracowników imigrantami, często za pośrednictwem agencji zatrudnienia (Pawlak, Lashchuk 2020), które rekrutują cudzoziemców na konkretne stanowiska, głównie w ramach uproszczonej procedury (na podstawie oświadczeń), co pozwala na doraźne „łatanie” deficytu pracowników.

W nadchodzących latach problem starzenia się zasobów pracy i wzrost niedoborów siły roboczej będzie przybierał na sile i stanowić będzie jedną z głównych barier dla rozwoju regionalnego rynku pracy. Jednocześnie systematyczny wzrost liczby pracowników zza wschodniej granicy podejmujących pracę w Polsce w ramach uproszczonej procedury może stać się szansą rozwoju dla regionów

Rys. 2 Wartość taksonomicznego wskaźnika odległości euklidesowej (OE) dla powiatów województwa śląskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL 2024

wyludniających się, na co wskazuje w ostatnich latach dynamiczny wzrost liczby wydawanych oświadczeń.

Problem przyszłych niedoborów pracowników został poruszony w Europejskim Funduszu Rozwoju Społecznego na lata 2021-2027, który przewiduje możliwość wykorzystania imigrantów do łagodzenia niedoborów siły roboczej. Obecnie stanowią oni około 5% siły roboczej w Polsce. Jak wskazują Strzelecki, Growiec i Wyszynski (2021), polska gospodarka od 2014 r. rośnie szybciej o 0,5 pkt. proc. rocznie dzięki obywatelom byłego ZSRR. Jeśli rozwój gospodarczy Polski ma się utrzymać w przyszłości, może to oznaczać potrzebę zwiększenia udziału pracowników nie tylko z ościennych krajów wschodnich takich jak Ukraina.

Bibliografia:

- BDL (Bank Danych Lokalnych GUS) (2024), <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>
- Brzózka P., Sowa S., (2016), *Praca w Łódzkiem. Coraz więcej Ukraińców pracuje w regionie łódzkim*: <https://dzienniklodzki.pl/praca-w-lodzkiem-coraz-wiecej-ukraincow-pracuje-w-regionie-lodzkiem/ar/10341421> (dostęp na dzień: 28.07.2021)
- Chmielewska I., Dobroczek G., Panuciak A., (2018), *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania*, Departament Statystyki NBP, Warszawa.
- Gońda M., (2021), *Czy imigracja to remedium dla wyludniających się regionów? Cudzoziemcy w dokumentach strategicznych województw łódzkiego i śląskiego*, „Polityka Społeczna”, nr. 9, s. 15-24, <https://polityka-spoeczna.ipiss.com.pl/resources/html/article/details?id=224093&language=pl>
- GUS (2012), *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki-wstepne/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-ludnosci-i-mieszkan-2011,3,1.html> (dostęp na dzień: 10.12.2023)
- GUS (2023) *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021*; <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/> (dostęp na dzień: 10.12.2023)
- GUS (2023) *Prognoza Ludności na lata 2023-2060*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2023-2060,11,1.html> (dostęp na dzień: 10.12.2023)
- Kałuża-Kopias D., (2023), *The spatial distribution of economic immigrants from Ukraine and Belarus and the socio-economic development of Polish counties*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny”, nr 1 (187), s. 159-182
- Pawlak M., Lashchuk J. (2020), *Praca i sprawiedliwość społeczna, Dostęp do rynku pracy, ale nie do państwa. Sytuacja pracowników migrujących w Polsce*, Wyd. Uniwersytet Warszawski: https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/19541/Pawlak_Lashchuk_Dostep_do_ryнку_pracy_ale_nie_do_panstwa.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp na dzień: 10.01.2024)
- Strzelecki P., Growiec J., Wyszynski R. (2021), *The contribution of immigration from Ukraine to economic growth in Poland*. “Review of World Economic”. <https://doi.org/10.1007/s10290-021-00437-y> (dostęp na dzień: 10.01.2024)
- Szukalski P., (2017), *Depopulacja – konsekwencje dla rynku pracy*, „Rynek Pracy”, nr 1, 11-19, <https://www.ipiss.com.pl/kwartalnik-rynek-pracy/rynekpracynr1-160-2017>) (dostęp na dzień: 10.12.2023)
- Szukalski P., (2019), *Depopulacja – wybrane konsekwencje dla lokalnej polityki społecznej*, „Polityka Społeczna”, nr 10, s. 10-15
- Śleszyński P. (2018), *Demograficzne wyzwania rozwoju regionalnego Polski*, <https://journals.pan.pl/dlibra/show-content?id=107796> (dostęp na dzień: 10.12.2023)
- Tokarski T., Jabłoński Ł., (2010), *Taksonomiczne wskaźniki przestrzennego zróżnicowania rozwoju powiatów*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” nr 81 s. 261-289
- WPSZ (Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia) (2024), <https://psz.praca.gov.pl/web/urząd-pracy>
- Wyszowska, D., Wyszowski, A. (2023). *Depopulacja i starzenie się ludności – konsekwencje dla finansów gmin w Polsce*. „Studia BAS”, nr 3 (75), 27-53

O Autorce:

Dorota Kałuża-Kopias

Dr nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Demografii na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ. Absolwentka kierunku Informatyka i Ekonometria na UŁ. Członkini Centrum Studiów Migracyjnych UŁ. Członkini Polskiego Towarzystwa Statystycznego. Jej główne obszary badawcze to migracje ludności w kontekście rynku pracy oraz starzenia się ludności.

Adres email: dorota.kaluza@uni.lodz.pl

Sugerowane cytowanie:

Kałuża-Kopias D. (2024), *Depopulacja i kurczenie się zasobów pracy a napływ imigrantów zarobkowych z Ukrainy – przykład województwa śląskiego*, „Biuletyn Centrum Studiów Migracyjnych UŁ”, nr 1(21), www.csm.uni.lodz.pl

Biuletyn redaguje: Marcin Gońda
